

LAPOK EGY SZANATÓRIUMBÓL

A hanyatló nap ferde fénykévei röntgensugár módjára világították át a ritkás fenyőerdőt a szanatórium előtt. A 216-os szobában, jobbra, egy elkülönített ágyon Szentessi, a színész feküdt és merőn nézte az árnyékok játékát a falon.

A színészen kívül ketten laktak a szobában, Józsi, a széle-hossza azonos földműves, és Litván Péter oboás, zenetanár. Szentessi hallgatózott, semmi nesz nem árulta el, hogy társai ébren vannak-e már, de mérget vett volna rá, hogy Józsi most is őt figyeli.

— Nézel Józsi most is, igaz-e? Szólt meg fakó hangon, anélkül, hogy fejét arra fordította volna.

— Tudom is én. Úgy hiszem, néztelek talán.

— Csak nézz! Az ördög bánja! Olyan szemeid vannak, mint egy okos kutyának. Néha szinte simogat, amikor bámulsz...

Nem kapott választ. Józsi könyékre dőlve, némán szokott szemlélődni a szobában. Mintha munka után pihentetné fáradt testét, elnyúlva a pusztai földön, vagy egy leterített kabáton. Végighevert a takaróján, elgondolkozva nézett maga elé. A színész attól tartott, hogy Józsi az ő sápadt homlokát, fáradtan alácsüngő kezét nézi, kíváncsiságot és részvétlenséget látott társa pillantásában. A színész állandó ingerültsége végül is valóban egyfajta megszeppent kíváncsiságot keltett Józsiiban, amelytől most már nem szabadult, és mint egy csodabogarat, figyelte Szentessi minden moccanását.

„Hm... Te művész lennél hát... Színész.” — morfondírozott magában. És szeretne volna érteni a talányt, amelyet ez a szokatlan ember jelentett környezetében. A színész érezte ezt és bár sokszor dühre gerjelt Józsi vizslató kíváncsisága miatt, lassanként egy ellentétes szándékot is felfedezett magában, ami jólesett neki. Bizonyítani... Bebizonyítani, hogy érdemes az érdeklődésre, hogy él, hogy ő valaki... Ezentúl úgy tekintett Józsiira, mint annak idején a közönségre. Ám most nehezebb dolga volt.

Józsi állatgondozó volt egy állami gazdaságban. Szövevény nélküli lelke a makacs kételkedés gubáját fordította mindjárt-mindjárt a világra, valahányszor az élet új élményeket nyújtott feléje. Szentessi mindent adott volna érte, csak hogy egyszer valami módon visszhangra bírja a bükkfa-ember lelkét. Ha alvás után némiképp visszatért belé az élet, végnélküli prédikációkba kezdett a művészetekről, érvekké kereste az utat, máskor verseket szavalt, vagy mesét mondott és mindent megpróbált, hogy társát egyszer is elkápráztassa. Szinte eszelősen vágyott arra, hogy lássa Józsi arcát, egyszerű vonásait elszűrőkülni a megdöbbenéstől, sírni vagy nevetni, s új alakot ölteni az élmény súlya alatt. Ám Józsi csak jóindulatú hümmögéssel válaszolt, ha a színész a lelkét tette is ki az asztalra. A kudarc miatt egyre emésztette az indulat, s céljait végül a buzgalom és a harag teljesen összekuszálta. E különös háború teljesen egymásnak foglalta le minden idejüket, az oboás zenetanár csak statisztának számított mellettük. Naphosszat könyveit bújtá, olykor dalmokat dúdolt maga elé. Ez az ember fess volt, mint valami divatos filmszínész, vagy sportvilágbajnok. Szép vonalú arcele volt, dús, de fegyelmezett fekete haja, kemény ívű szája. Kék szemei, nyílt, derűs tekintete lélekben is kiegyensúlyozott emberre vallott. Szentessi sokszor figyelte irigykedve ezt a nyugodt, markáns arcot.

„Szerethetik az asszonyok” — gondolta keserűen.

Józsi szólt meg az ágyon.

— Ez már igen! Itt van a művészet! Ezt szeretem. Hallgasd meg csak, milyen jó cigányzene szól... Már régen hallottam ilyen szép muzsikát.

Felemelkedett fektéből, diadalmas arccal nézett társaira s úgy fülelt — fején fülhallgató —, mint egy gyerek a mesére. Szentessi nehézkesen közelébb húzta a rádióhallgatót s a műsorújságot.

— Ostoba tökfilkó vagy Józsi, nem egyéb! Jehudi Menuhin Beethovent játszik s az néki jó cigányzene... „Már rég hallottam ilyen szép muzsikát”. Azt elhiszem.

Talán a méhen belüli életben, a szférák muzsikáját. Tök vagy, semmi egyéb... — dörmögte.

— Azért nem kellene állandóan grombáskodnod... Kötelessége tudni, hogy Beethoven... ?

— De ha ilyen hallatlan barom! Ha én nem értek valamihez, befogom a számat — csattant fel Szentessi, de nyomban fáradtan visszahanyatlott az ágyra. Zihálva beszélt...

Eh, tudod is Te, Józsi! Szegény ördög vagy... Nem azért, mert pénzed nincs. Nekem sincs már. A lelked szegény, pajtikám. Ez, sokkalta rosszabb amannál... — dűnnyögte szakadozottnan.

Nagyon egyedül volt. Az a legnagyobb baj az életben, ha egyedül vagyunk. Hirtelen haragot érzett társai iránt, mert amazok egészségesek voltak hozzá képest.

Olykor sajnálta és szégyellte, hogy társaival szemben nem képes fensőbbségét és nyugalmát megőrizni. Az oboás irigységet támasztott benne, Józsi pedig... Itt volna ez a Józsi... Micsoda ember ez? Kár érte... hisz minden elkallódó emberért kár. Ugyan melyikünk ér el az igazi főszerepig? Negyven fölött jár, három gyereke van és mit adott neki eddig az élet? Lehetek ugyan apró örömei, bizonyára voltak. Ez a szanatórium az első, ami emberségből, kulturáltságból neki jutott. Hisz kint lakik valahol az isten háta mögött, pokolegyházán... Jó, jó... biztosan ott is más... kevesebb a gond, több az emberség, a lehetőség, meg a többi... De nem késett-e el az élet? Mit ér a tisztesség, amelynek nem lehetünk tudatában, és mit ér a lehetőség, ha a lelke süket marad és elpatkol majd anélkül, hogy észrevenné: agyveleje és szíve is van s azokon keresztül is örömhöz jut az ember? Mert most nem érti... Nincs érzékszerve hozzá. Félig kifaragott kőfigura.

Az elmélkedés álomba vitte a színészt. Pislákoló élete különös ritmussal lobogott, veszekedés, pihenés, tünődés, alvás... Józsi, ujját szájára téve csendre intette az oboást, noha egy moccanás sem hallatszott a szobában.

Most Józsin volt a sor, hogy szomorkodjék. Ha nem ingerkedett vele Szentessi, üresnek érezte az életét. Nem volt képes megszokni a szanatóriumi életmód tétlenségét, terhesnek érezte a munkátlan kényelmet és általában hadilábon állt az itteni szokásokkal. Lázgörbéjét előre berajzolta négy-öt napra a táblára, hogy el ne felejtsék!

— Lám csak, ez a Józsi bácsi titkon meteorológus... Előre megjósolja, milyen idő jön a szervezetében... — hümmögött jóindulattal a főorvos a vizitek idején. Józsi megnémult zavarában. Egyik lábáról a másikra állt, tétován simogatta barna dűf-tinnadrágját. A semmittevés itt kötelező. Idővel kigömbölyödött barátságos arca, kis pocakot is eresztett. Sűrű ember — mondták társai —, mint a száraz akáctuskó. Szerény és visszahúzódó volt és keveset beszélt, akárcsak otthon. Korán ébredt, mindenkit megelőzött, még a napkeltét is. Ilyenkor halkan kiment a szobából, a folyosó végén az ablakhoz állt, és türelmetlenül lesett ki a múlt éjszakába. Nézegette, mint bontakoznak ki a homályból a szemközi hegyoldal fenyőfái, hogyan szakadozik fel a pára a város felett s amikor a nap felemelte végre fejét a látóhatár lilás peremén, örömmel dörmögött valamit, és suttomban elszívott egy cigarettát. Esténként magánosan sétált a kert fái között. Az elülő verebekről a gyerekei jutottak eszébe. Az eget kémlelte, a lemenő nap nyomában bíbor színnel égte a felhők.

— Szél lesz, de nagy... — dörmögte. Vacsora után csendesen behúzódott egy sarokba és önfeledten nézte, mint csapkodják társai a kártyát.

A folyosón a csengő élesen felberregett. Vacsorához hívtak. Szentessi felriadt s egy pillanatilag értetlenül nézett szét a szobában, mint álmából hirtelen ébredő ember. Az oboás mindent eszébe juttatott és máris ingerült lett.

„Micsoda hülyeség ez, miért kell szépek lennie egy oboásnak? Bent ül a zenekarban, az isten se látja közléről, vagy pedig zenére oktatja valahol a nebulókat, egy olajszagú tanteremben... Pazarlás a természettől. Úgy tesz most is, mintha teljesen elmerülne az olvasásban, pedig titkon ideles, nem kell-e vizet adni, vagy citromot facsarni a pohárba. Gyűlöletes ez a szolgálatkészség. Ha szerepet cserélhetnének... Eh, az egész teremtés el van fuserálva. Lettem volna csak én az úristen...”

Józsi szöszmötölését hallotta, amint fűzte a bakancsát.

— Te, Józsi! Mielőtt lemegy, nyisd ki nékem ezt a két üveget...

Józsi bácsi megállt két mozdulat között, kezében a düftinpantalló.

— Hát már megint iszol, mondd csak?

— Iszom! Na és aztán? Mit avatkozol bele? Anyám vagy Te nekem?

Anyád is csak ezt mondaná, ha itt lenne szegény...

— Hagyj békén! — dörmögte és reszkető kézzel rágyújtott.

— Lám, dohányozol is. Pedig az tilos ám! Hányadik cigaretta ez?

— Nem számolom...

— Pedig ki kellene dekázni. Ártol az egészségednek, pajtás. Hidd meg nekem, ha én mondom. Hiába papol az orvos? Pedig Te tanult ember lennél elvégre...

— Menj már innét a fenébe! Mi vagy Te tulajdonképpen? A föld alatt majd betartom a regulákat.

— Ugyan már, miket beszélsz? Ha nem élnél annyit azzal a vacak cigarettával, tovább időzhetnél idefönn, aztán szívhatnád helyette inkább ezt a jó, tiszta levegőt...

Minden veszekedésük így kezdődött. Egy bizonyos ponton túl Szentessi teljesen belelovalta magát, Józsi nyugalma pedig benzinnel locsolta a lángot. Az volt a legnagyobb baj, hogy Józsit nem lehetett megsérteni.

— Teee... Apaállatgondozó... — ordította a színész.

— Na és az nem ember talán? Az állatoknak is szükségük van gondviselésre... Hisz azok gyámoltalanabbak, mint az ember. Én a jószágokhoz értek, Te pedig művész lennél... Én nem értek a Te munkádhoz, Te pedig nem értesz az enyémhez... Szentessi arca hirtelen kaján kifejezésbe öltözött, száját keskeny ívve szorította, remegő ujjai borostás állát simogatták. Sípólón felkacagott.

— Áhá! Most mellé fogtál barátom! Gondoltam, hogy előbb-utóbb csak bejössz az én utcámba... — Szavait elvágtá a köhögés. — Vedd tudomásul öregem, hogy én értek a Te munkádhoz is! A lovak dolgában pedig egyenesen szakértő vagyok...

Józsi megszeppenve nézett a színészre, tétova mozdulatokkal simogatta kurtára nyírt üstökét.

— Ugye, most megkukultál, öreg csődörös? Idefigyelj! Huszonöt éve egyetlen lóverseny sem múlhatott el, hogy én ott ne lettem volna! Engem a lóversenypályán jobban ismernek, mint a moziban Sir Lawrance Oliviert. Szabad belépője volt minden retyerutyámnak. És ha végimentem a tribünön? „Jó estét, Endre bátyám... szervusz művész úr, alászolgálja, csokolom a fejedet színész... satöbbi, satöbbi...” Ezt hallhattad mindenünnét. És százak lesték, hogy melyik lóra teszek...

Józsi széles, barna ábrázata egyszerűen felderült, huncutság villant a szemé sarkában. Ő is simogatni kezdte az állát.

— Ja vagy úgy! A lóversenyeken... Hát már ahhoz is tudomány kell? Jó is néznénk ki... Lutri az, hékás, hová kell ott az ész?

— Mit? Tán azt hiszed, hogy a lovak csak arra valók, hogy nektek, buta parasztnak legyen mivel kocsikázni? Mi? A ló, az csak trágyagép, öregem?

— Én azt nem mondom. De a lóverseny az csak passzió... nem egyéb.

— Kuss! Tudd meg, Te hatökör, hogy én a legnagyobb tekintély vagyok Magyarországon! Engem ismernek még a lovászfűük is... És megbecsülnék! Feléred Te ésszel, mint jelent az, hogy legalább harminc lónak én vagyok a keresztapja? „Cicababa”, „Macbet”, „Tündérialom”, „Éjjeli menedékhely”, meg a többiek... Az idén is legalább tizenkettő fut, akinek én adtam nevet...

— Hát azután?

— Jövőre meg legalább húsz darab hároméves...

— Ne mérgelődj, pajtás. Hát már az is munka: lovaknak nevet adni? Ha még a keresztvíz alá kellett volna tartanod őket... — mondja Józsi és néz hozzá jámborul. Szentessi hörögve ugrik le az ágyról és kifelé csoszog...

— Megöl ez az állat! Vigyék ki innét... Nővér!

Csak nehezen nyugodott meg.

Szentessinek hiányzott a dédelgetés. Odakint sem kényeztették el, de mindig akadt valaki, egy-egy kliens a lóversenypályán, vagy néhány egyszerű fröccs-vazalusz, aki hajlandó volt művészetéről hozsannázni, ha megolajozta a torkukat. Szerette, ha dicsérték. Itt tisztelettel néztek rá, előzékenyen bántak vele, de a sör mellől hiányoztak a cimborák, akik arról beszéltek volna, hogy Somlay és Csontos kis-miska volt, ha Vele mérik össze.

Másnap reggel bosszúsan ébredt. A délelőtti vizit után szunyókált egy kicsit, az ebédet csak ösztetúrta, délután pedig forgolódott és nem hagyta társait se pihenni. Szünet nélkül kötekedett Józsiival.

– Te barbár ember vagy, Józsi. **Úgy fogsz megdőglenni, hogy nem tudod, mi a művészet.** Igazi buta paraszt vagy. Az bizony...

Józsi, eltérően szokásától, ingerülten válaszolt.

– Már miért ne érném fel ésszel? Ennekem semmi sütnivalóm nincs teszerinted?

– A fenét tudod Te...

– A művész: ember. Nem elég ez? Igazi ember, mondjuk úgy.

– De milyen ember, barátocskám? Varázsló! Már nem is ember, hanem második isten. A világ második megteremtője. Emlékszel még a teremtés mesketéjére? Nahát a színész az igazából teremti! Tudod Te, hány lelke kell hogy legyen egy művésznek, öregem? Kismilliónak. Úgy állnak benne felaggatva, mint ruhatárban a kabátok. Most ezt veszi magára, majd meg amabba bújik... Pap, gyilkos, ringyó, egyetemi tanár, vagy éppen csődörös, hogy magadra ismeresz a játékában. Aztán egyszerre király, vagy kispályák, ha éppenséggel úgy hozza a sorja.

– Szép, szép... Én nem is tagadom...

– A művészet... pajtás, az emberiség egyik leghűségesebb istene. Mindig állja a szavát, nem csapja be az emberiséget. Idefigyelsz, tuskó? A művészet, az egy óriási tenyér, amelyre felfér az emberiség. Te is, csak törd magadat! A művész meg... az emberiség legjobb tanítója. Megértetted? Hát úgy becsülj meg ezután...

– Tanító? – hümmögött Józsi kényszeredetten. – Te akkor nem lehetsz igazi művész, pajtás, már szavamat zokon ne vedd!

– Mit beszélsz?

– Azt mondod, tanító... Aztán mire tanítod Te az emberiséget? Mert vegyük így. Ha tanító, legyen tanító...

– Vegyük!

– Iszol, pedig nem lenne szabad...

– Igaz.

– Kávézol, uraskodol, pedig árt az egészségednek.

– Annak már semmi sem árt.

– A szád pedig tele van csúnya beszéddel, ezer kocsis nem káromkodik annyit, mint Te egy nap alatt. Hát ez lenne az a nagy tanítóskodás?

Szentessi tenyerébe hajtotta fejét, nem válaszolt. Olyan kicsi csomó volt most így, az ágya szélén összekuporodva, akár egy megvert, zipogó gyerek. Józsi hírtelen megsajnálta, tétován toporogni kezdett körülötte.

– Na, ne búsulj... Azért meglehet, hogy nincs igazam. Kell néhanap az a kis serital...

– Mit makogsz, ember? Igazat beszéltél. Ej, Te! Tudtam én másként is beszélni, pajtás. Ha legalább egyszer hallottad volna a színházban!

Nehézkesen feltápáskodott az ágyról, néhány bizonytalan lépést tett az asztal felé, s megállt, szélébe kapaszkodva. Sovány arcát lassan s eszelős tekintettel az égre mereszti. Melle zihál, ina remeg, szemei ki akarnak ugrani csontüregükből. Krákokott. Most a föld felé csuklott két válla, mintha ütések zuhantak volna rá, karjai élettelenül csüngtek alá, mint száraz ágak. Síri hangon szavalni kezdett.

*... Bőgj, ahogy bírsz, hullj zápor, tűz, okád!
Tűz, zápor, villám, szél, nem leányaim
Titeket én nem vádolkak, elemek
Kegyeltlenséggel..."*

Józsi szomjasan figyelt, de különösképp valami szégyent érzett, nem mert volna a színész arcába nézni.

*... Én nektek soha
Nem adtam országot, nem hittalak
Leányaimnak, nem tartozok szót fogadni.
Teljék be hát borzasztó kedvetek.
... Itt állok, rabszolgátok szegény
Kór, gyenge, megvetett öreg..."*

Józi nem értette a színészt, de az elesettséget megérezte, amely a szavakból áradt. Megborzongott, mert valami szomorú erőt érzett maga körül. E pillanatban valóban egy tört aggastyán állt az asztalnál, akinek fáradtsága nem a színész megszokott fáradtsága volt, a sovány arc dacos barázdái helyén a reménytelenség még soha nem látott, nagyapás bánata ömlött el. Józi megrémült ettől az átváltozástól, mert idegenül hatott rá, hogy egy ember – ennyire közel hozzá – más emberként lép eléje. Szemérmes zavartsággal nézte a földet.

– No, paraszt! Most beléd rekedt a szó? – kérdezte köhögésbe veszőn Szentessi és kimerülten dőlt le a székre.

– Mi? Te nép! Te örök! Beszélj! – szólt csúfondárosan.

– Szép. Szépen van megírva... – dűnnyögte Józi sután.

A színész megkövült, múmiaarccal meredt rá.

– Miii? Mit mondtál, Tece...?! Tök-Disznó! Mars ki innét! Menj vissza a telenek közé... Nővér! Vitesse el ezt a fatuskót, különben... – kiáltozta, míg csak köhögésbe nem veszett a hangja.

Az oboás letette a könyvet és szelíden nyugtatgatta Szentessit.

– Nincs okod haragudni. Zokon nem veheted Tőle... Tán arra céltott Józi, hogy... Talán egy cseppet több volt az emóció...

– Kuss, pikulás! Te ne szólj! Igen, igen, ne szólj! Mit nézel úgy rám? Az oboa gyönyörű hangszer, én is tudom, de mind meghülyültök, akik fújjátok. Azt hiszed, nem értek hozzá? Pici a fúvóka s a túlnyomás az agyatokra megy...

A zenetanár elképedve néz, aztán mosolyogva legyint.

– Már megbocsáss...

Szentessi fáradtan a párnájára hanyatlik. A délutánba hajló napfényvel fűrészi verejtékes homlokát. Lehunyja a szemét, talán alszik is egy pillanatig. Amikor felriad, s megszólal, nyoma sincs hangjában a neheztelésnek.

– Fiúk! Hallottam, hogy peng a napsugár. Becsület szavamra! Ti nem halljátok?

Egy feketerigó villanypózna tetején sűtkérezik a szoba előtt, s a meleg tavaszi délután zsongó hangulatában gyönyörű trillába kezd. Őt hangot fűtyöl; gyorsan, egymás után. Alant kezdi, és kristályos lépcsőn viszi fel, majd egy utánozhatatlan tremolóval befejezi. Az oboás öt vonalat húz a könyve szélére és lekottázta a rigó dalát. Szentessi fáradt tekintettel keresi társait. Józi konokul hallgat, néha odapistant lopva Szentessi ágyára. Találkozik tekintetük.

– Hallod a rigót, Józi?

– Hogyne hallanám.

– Örömben fűtyöl. Egyet tanulj meg, Józi. A legfőbb, az öröm. Az teszi az igazi művészt is, aki örömet tud szerezni az embereknek. Igazam van, Oboás? Ne haragudj rám...

– Nem haragszom.

– A fene tudja, honnét vettem hirtelen azt a túlnyomást. De az örömben igazam van?

– Igazad.

– Na, látod, Józi. Ő is azt mondja. Elhiszed most már?

– Hát hogyne hinném?

Szentessi legyint. Pihennie kell, mielőtt beszélhet. Egyszerre csak felélénkül, sápadt arcát fénybe vonta valami hirtelen támadt, örömszöveg gondolat. Láztól cserepes ajkait szélesen hátrahúzta, kajánul. Olyan volt a tekintete e pillanatban, mint a gumiarcú játékbábuk fintora.

– Hát cirkuszban voltál-e már? – fordult Józsihoz.

– Voltam én!

– És mit láttál ott, Józsikám?

– Volt ott mindenféle csodabogár. Medve táncolt, egy ember, csupa muszkli, meghajlított a vasat. Azután egy kisasszony fé! lábán állt meg egy vágató lónak a hátán. Gyönyörű egy ló volt, jól emlékszem.

– Hát akrobatákat?

– Láttam én olyant is!

– Aztán a cirkuszt élvezted-e hát?

– Azt meghiszem. – Az emlékezés szőgyennel vegyes derűt terített el az arcán.

